

O literatură a regimului versus un regim al literaturii

ROBERT TOMA

Data și Locul nașterii: 07-10-1980, București

Studii:

- absolvent al Liceului Teoretic "D. Bolintineanu"- secția filologie;
- licențiat al Facultății de "Filosofie și Jurnalism", Universitatea "Spiru Haret";
- master -"Teoria literaturii și literatură comparată" în cadrul Universității din București.

Publicații:

A publicat poezii, articole, recenzii, eseuri în revistele: "Biserica de lemn"; "Oglinda literară", "Origini", "Saeculum", "Zip" ("zona interferențelor poetice"), Portal-Maiastra", "Faleze de Piatră", "Revista de versuri și proză", "Revista Nouă", "Actualitatea Literară", fiind totodată membru al unor cenacuri din București, precum: "Amurg sentimental", "Biserica de lemn" (parcul Titan), "Orpheon", "Cenaclul de seară".

A publicat versuri și proza în antologii îngrijite de scriitorii: Nicolae Stelea, Rodica Elena-Lupu și, respectiv, Cristina Ștefan.

A prefațat următoarele volume de versuri: "Impostorul", de Tudor Ion; "Tiparele iubirii", de Florin Iordache; "Cartea cerurilor mele" și "Ferestre în oglinzi", de Ioan Lucian Coliță; a prefațat, de asemenea, romanul "Thaisia și viața", de Violeta Leonte.

Motivație: pentru mine, a scrie înseamnă a reformula, cu mijloace proprii, firește, însăși realitatea lumii înconjurătoare; literatura devine astfel o hieroglifă, sugerând faptul că nu e destinată înțelegerii oricui; ea e un mijloc de a condensa, în chip simbolic, viața. Literatura își extrage "sevele" din trăirea concretă, din "experiență", dar, evident, nu se confundă cu aceasta. Așa cum subiectul cunoscător este, totuși, altceva decât obiectul de cunoscut.

Scriind, mă adresez unui public receptiv în raport cu temele esențiale abordate, fără a trăda câtuși de puțin, prin aceasta, o concepție elitistă privitoare la menirea artei. În speranța unei integrări europene cât mai firești, în sensul răspândirii valorilor noastre în lume, culturale, artistice, științifice, îmi aduc - la rândul meu - pe cât m-ajută puterile și priceperea, contribuția.

E prea cunoscut faptul că literatura, ca modalitate de a interoga Absolutul, își are legile sale inerente; ea alcătuieste o lume în sine (comunicantă, nu închisă), cu tonuri și nuanțe specifice. Un scriitor lipsit de o concepție generală asupra existenței, nu e de conceput, chiar dacă, spre deosebire de filosof, el operează cu mijloacele intuiției și ale imaginației. Ce ne facem însă atunci când

libertatea actului de creație e "boicotată" de o politică agresivă, de un regim totalitar? Aducând termenii discuției în spațiul nostru de cultură, ce concluzie putem trage privind literatura din perioada regalității și, respectiv, literatura de după instaurarea la putere a regimului comunist? Cenzură a existat, se pare, sub o formă sau alta, în toate epocile. De altfel, problema gravității literaturii, a artelor, în jurul unui personaj așa-zicând omnipotent, a-toate-știutor, e mai veche, și e de-ajuns să ne gândim la Augustus, la Ludovic al XIV-lea, "Regele-Soare", sau la Napoleon Bonaparte, cel ce s-a autoproclamat împărat. Dar e interesant de observat că, în astfel de cazuri, pana și spada nu se exclud reciproc. Dimpotrivă, sunetul armelor pare să condiționeze însăși fulgurația ideilor. De pildă, marii autori din perioada clasicismului francez ("les hommes des lettres"): Corneille, Racine, Boileau, La Bruyere, și-au legat destinul, inevitabil, de războinicul rege, care insuflase teamă și respect întregii Europe.

La noi, înaintea lui Carol I de Hohenzolern, domnitorul Al. Ioan Cuza (care a părăsit tronul, după cum se știe, în urma unui complot urzit împotriva lui, la 11 Februarie 1866) s-a dovedit a fi un factor activ în afirmarea conștiinței naționale, iar fermentul acesteia îl constituie, firește, cultura. Inițierea anumitor reforme (incluzând problema țăranilor, a învățământului etc.) lasă impresia statornică a unei figuri luminoase (pe domnitorul aflat în exil, la Viena, Eminescu însuși, ca student, a ținut să-l viziteze).

Domnia lui Carol I (deși os străin) coincide într-un fel unic, s-ar putea spune, cu afirmarea unor scriitori de excepție: B.P. Hașdeu, T. Maiorescu, M. Eminescu, I. L. Caragiale, Ioan Slavici. Regina Elisabeta însăși (purtând elegantul pseudonim Carmen-Sylva) era o femeie cultivată și avea, în plus, statutul de autoare (versurile ei, mai mult sau mai puțin apreciate sincer, erau mai degrabă întâmpinate cu tact diplomatic. V. Alecsandri, poetul "oficial", rămânea în grațiile Reginei).

Sub domnia lui Ferdinand și a Reginei Maria, în pofida momentului istoric dificil, sau, poate, tocmai de aceea (intrarea României în război, în august 1916), cultura își are dinamismul și ramificațiile ei. Întregirea României, în 1918, exercita, în chip firesc, un impact emoțional uriaș asupra conștiințelor. Temeliile ființei românești sunt reconsolidate, începe să prindă contur proverbiala epocă interbelică. Spiritul, în sfârșit, se regăsește pe sine, se manifestă viguros; noțiunea de "specific național" își reintră în drepturi. Polemizează acut, între ele, grupări și reviste literare. Curentul înnoitor, modernist (având iluștri adepți: Ovid Densusianu, E. Lovinescu) se încrucișează cu acela conservator/tradiționalist (în chip dialectic, viforosul N. Iorga repudia "urbanizarea" literaturii). O schimbare bruscă de climă s-a produs în 1927, când a debutat "veșnic tânărul" Arghezi, cu volumul "Cuvinte potrivite". Critica oficială s-a arătat entuziasmată. Un cronicar fin, ca Pompiliu Constantinescu, îi va dedica lui Arghezi studii speciale. Ion Barbu, deși "deschizător de drumuri", la rândul său, neagă vehement valoarea volumului în cauză, autorul fiind, în opinia lui, un impostor. Apropierea de Eminescu i se părea scandaloaasă. Iar G. Călinescu, imprevizibil în toate, îl socotea pe I. Barbu ca făcând, totuși, parte din "familia celui ce-a scris... «Fătălăul»"; îi stabilea, așadar, afinități cu Arghezi însuși.

Primenirea limbajului poetic, luată foarte în serios de Macedonski (în revista lui, "Liga ortodoxă", debutase, în 1896, Arghezi, cu pseudonimul Ion Theo) era dusă, iată, mai departe! O altă apariție interesantă a vremii, deși mai mult discretă, a fost aceea a lui Urmuz - autor de texte ingenioase, cultivând ludicul și absurdul, în spirit avangardist. Urmuz fusese încurajat, la începuturile sale (și faptul e semnificativ!) tocmai de controversatul Arghezi. De altfel, după cum s-a putut demult constata, "suprerealismul" are un precursor în Urmuz (sinuciderea lui însăși pare desprinsă din propria literatură). Inteligentele texte ale lui Urmuz au ceva din farmecul "Crailor de Curtea-Veche". Ești copleșit, citindu-le, de nu știi ce miresme ale Bucureștilor de odinioară. Regele Carol al II-lea, dincolo de excesele vieții sale private (care au avut, însă, un efect nociv asupra vieții politice), a creat, la rândul său, un climat favorabil culturii. Regele avea autori preferați, pe N. Iorga îl aprecia superlativ, încântat de personalitatea savantului. Cu filosoful Nae Ionescu a avut, într-o vreme, bune relații. Politica sa agresivă (care era, de fapt, a etapei istorice pe care o traversam) a atins apogeul în 1938, când, practic, regele instaurează dictatura (la ordinul său, Zelea Codreanu și mulți alți legionari fuseseră eliminați). Teribilul an 1940, al Dictatului de la Viena, printre altele, marchează o

ruptură cu trecutul imediat ori mai îndepărtat. Frâiele puterii sunt preluate de Ion Antonescu (devenit mareșal), și evenimentele se precipită iar, sub auspiciile Reich-ului nazist, a cărui țintă avea să fie, în curând, URSS-ul. A prins contur dictatura militară. Continuă să apară, totuși, până la încheierea conflagrației mondiale și, respectiv, venirea la putere a comuniștilor, cărți importante, de istorie și critică literară, de filosofie. G. Călinescu, în '41, își publică marea "Istorie..."; L. Blaga, T. Vianu sunt preocupați de studii de filosofia culturii etc. Odată cu sovietizarea României, în '45, '46, se pune numaidecât problema verticalității morale a scriitorilor, a consecvenței lor cu ei înșiși.

Dar, în faza de început, când lumea, în genere, se arăta credulă, chestiunea apare delicată. În anii aceia atât de frământați, încă puteai avea sentimentul unei schimbări pozitive. "Deșteptarea" avea să se petreacă, pentru unii, ceva mai târziu. Doar că, firește, și într-un astfel de moment, al intervenției lucidității, ies la iveală atitudini ce denotă oportunism sau, pur și simplu, lașitate. Mai pe scurt, caracterul oamenilor de condei este pus la grea încercare. Literatura, tot mai vizibil, "suferă" de microbul doctrinei oficiale, de Partid; încep să se perinde falsele valori. Dau năvală ierburile încalcite ale nulităților de tot felul, și ale mediocrităților. Adevăratul scriitor, dacă nu renunță la setul de valori cu care se familiarizase până atunci, dacă nu-și modifică radical atitudinea, în conformitate cu noile aspirații, risca totala marginalizare. E condamnat la anonim. Și asta, în cel mai bun caz. Unii au ales să "tacă"; alții au ținut morțiș să se "manifeste", adică să adopte, din când în când, o conduită plăcută Partidului. Spiritul creator românesc se "sufocă" treptat, prins în chingile concepției materialist-ateiste pe care zbirii comuniști o îmbrățișau frenetic, pe toate planurile. Dacă poziția unui G. Călinescu, în acest context, e controversată (criticul a fost, totuși, nedreptățit de regim), cine poate nega, în schimb, tăria morală a unui L. Blaga, a unui V. Voiculescu? Autorul "Spațiului mioritic" e destituit de la catedră, poetul-medic e arestat și închis ca un infractor de rând. Nu mai vorbim despre cazul părintelui Steinhardt, sau despre acela, atât de emoționant, al lui M. Vulcănescu (apreciat, între alții, de Nae Ionescu). Și același Vulcănescu, torturat sistematic, a putut rosti cuvintele, aproape incredibile: "Să nu ne răzbunați!"

Nu altfel stau lucrurile, în esență, în ceea ce privește dictatura ceaușistă. Venirea la putere a lui Hrușciiov e asociată cu o "destalinizare", cu un "dezgheț" ideologic. Și la noi, prin anii '70, se scria și se traducea detensionat, sub zodia "progresului". Fenomenul acesta încurajator a durat, însă, destul de puțin. Începând cu anii '60, se afirmă scriitori și poeți precum: Marin Preda, Eugen Barbu, Marin Sorescu, N. Stănescu, Ion Horea, Ion Gheorghe, A.E. Baconsky, Adrian Păunescu, Grigore Vieru, Ana Blandiana, și alții. Cu alte cuvinte, sub raport estetic, literatura "desfășurată" în cele câteva decenii de comunism nu e mai prejos de aceea interbelică. Dar pierde sub raportul continuității (prin "continuitate" înțelegând traiectoria liberă a puterii de creație, sau energie creatoare nealterată ideologic). Izbânzile cultural-artistice, sub comunism, apar despărțite, între ele, de ape rele, cenușii, a căror amintire bântuie încă, de parcă nu s-ar fi schimbat decât învelișul, nu și miezul evenimentelor, din '89 până astăzi.